

ตอนที่ 1 การบริหารงานปกครอง

บทที่ 1

บทนำ

การบริหารงานปกครอง เป็นงานที่ทางโรงเรียนจัดบริการในด้านความเป็นอยู่เหมือนบ้านซึ่งต้องมี พ่อ แม่ คอยดูแลเอาใจใส่ลูก ๆ ในด้านความเป็นอยู่ ในด้านความประพฤติของลูก ๆ ดังนั้น โรงเรียนก็เช่นเดียวกันต้องจัดการดูแลความเป็นอยู่ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของนักเรียนในโรงเรียน การดำเนินงานต้องอาศัยผู้เกี่ยวข้อง หรือทีมงานในการดำเนินการ อันได้แก่ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียนฝ่ายปกครองคอยสอดส่องดูแลเวลานักเรียนมาโรงเรียน เวลาหยุดพัก เวลารับประทานอาหาร เวลาร่วมกิจกรรม แม้กระทั่งการเดินทางไปกลับ รวมทั้งสวัสดิการด้านอื่น ๆ โดยต้องมีทีมงานหรือคณะกรรมการเข้ามาช่วยดูแลดำเนินการ ซึ่งเป็นจำนวนมากน้อยเท่าไรขึ้นอยู่กับขนาดของโรงเรียน นอกจากนั้น อาจให้นักเรียนคอยดูแลตักเตือนรายงานให้ครูที่ปรึกษาทราบ ในรูปของหัวหน้าต่อน หัวหน้าชั้นเรียน รูปของคณะกรรมการนักเรียน ครูแนะแนวต้องมีบทบาทในการดูแลนักเรียน คีษานักเรียน เพื่อช่วยแก้ปัญหา หรือส่งเสริมนักเรียน โดยประสานงานกับฝ่ายปกครอง หรือ ฝ่ายอื่น ๆ

ระวีวรรณ ชุมชัย (2536 : 79-81) ได้กล่าวว่า โดยปกติมักเข้าใจกันว่าถ้าจะอบรมนักเรียนให้มีระเบียบวินัยดี มีความรู้ดี และสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้ด้วยดี ต้องส่งเด็กไปโรงเรียนอบรมที่โรงเรียนและหาความรู้ที่โรงเรียน แท้จริงแล้วโรงเรียนหมายถึง อาคารสถานที่ที่เป็นที่ศึกษาเล่าเรียน โรงเรียนไม่กินความแต่เพียงสถานที่เรียนเท่านั้น แต่รวมถึงคณาจารย์ปฏิบัติงานอยู่ในสถานที่นั้นด้วย ได้แก่ นักเรียนผู้มีหน้าที่ศึกษาหาความรู้ ครู อาจารย์ผู้อบรมสั่งสอน ตลอดจนคนงาน และผู้มีหน้าที่ปฏิบัติเพื่อช่วยให้โรงเรียนเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ถาวร และเจริญสืบไปด้วย การจัดและบริหารบุคคลภายในโรงเรียนพึงเล็งครุโดยเฉพาะที่จะนำโรงเรียนไปสู่การพัฒนาถาวรได้ ความสำคัญของครูมีเพียงใดย่อมเป็นที่ประจักษ์กันอยู่ทั่วไปแล้ว งานของครูนับเป็นงานหนัก หนักทั้งกำลังกาย กำลังความคิด และสติปัญญา ต้องเหนี่ยวอยู่กับนักเรียนตลอดเวลา เจตนาที่บริสุทธิ์ของครูก็เพียงว่าจะช่วยอบรมสั่งสอนเด็กให้เจริญเติบโตและพัฒนาต่อไปเพื่อเป็นกำลังของประเทศชาติต่อไปภายหน้า ชาติที่เจริญหรือเสื่อมจะแข็งแรงหรืออ่อนแอจะเป็นชาติอารยะ หรือยังคงล้าหลัง ตลอดจนก้าวหน้าไม่ได้ช้านานแค่นั้นขึ้นอยู่กับกุลบุตรกุลธิดาผู้เป็นฐานอันสำคัญของชาติ และจะเป็นผู้ที่จะสร้างชาติในอนาคต แต่การที่กุลบุตรกุลธิดาจะสามารถปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญให้ลุล่วงไปด้วยดีได้ หากว่าจะมีความรู้กระทำ

ได้มาแต่กำเนิดหรือปล่อยให้ใช้แต่เพียงธรรมชาติสั่งสอนนั้นหาไม่ได้ จำต้องอาศัยผู้รู้เป็นผู้อบรมสั่งสอน และใช้ความมีสติปัญญาของตนเข้าช่วยประกอบ เพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถให้กว้างขวางออกไป ก็ผู้รู้และมีหน้าที่อบรมสั่งสอนในการสร้างชาติโดยตรงนี้เองที่เราเรียกว่าครู จึงนับได้ว่าเป็นผู้อบรม และมีส่วนในการสร้างชาติโดยตรง ครูย่อมสั่งสอนเด็กให้มีความรู้ความสามารถที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุไปเป็นผลดีให้เด็กมีคุณลักษณะส่วนตัวที่ดั่งงามมีความประพฤติและศีลธรรมเป็นที่น่านิยมในหมู่คนที่รู้จัก หรือคบหาที่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ประหม่าสะทกสะท้านเมื่อตกอยู่ในภาวะคับขัน และส่งเสริมสุขภาพของเด็กให้ดีเพื่อจะได้กระทำหน้าที่ของตนให้บังเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยเต็มที่ ครูจึงเป็นที่เคารพรักของนักเรียน นักเรียนย่อมถือว่าครูไม่ใช่เพียงผู้ประสาวิชาการศึกษา และความเจริญในวิถีทางต่าง ๆ แก่ตนเท่านั้น แต่เป็นเหมือนแบบอย่างหรือภาพจำลองความดีและสิ่งพึงปรารถนาต่าง ๆ ที่เด็กสมควรจะสังเกต จดจำและปฏิบัติตาม การกระทำ ความคิด ตลอดจนอุปนิสัยใจคอของเด็ก จึงมีผลเนื่องมาจากการอบรมของครูเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะครูในระดับมัธยมศึกษา นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเด็กในมัธยมศึกษาเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ครูมัธยมศึกษาจึงควรมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

ลักษณะสำคัญของครูมัธยมศึกษา (Master Teacher)

1. เป็นผู้มีความรู้ดี

ความรู้ดีในที่นี้ หมายถึง ความรู้ทั่วไปอย่างกว้างขวางและความเชี่ยวชาญในวิชาเฉพาะของตนอย่างแตกฉาน

2. มีบุคลิกภาพดี เสียงดังฟังชัด รูปร่างหน้าตา ท่วงท่า วาจาแนบเนียนในการเข้าสังคม มีความประพฤติในการแต่งกาย สร้างความเชื่อถือ เลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

3. มีหลักจิตวิทยาดี

ในที่นี้รวมถึง

- รู้หลักจิตวิทยาเกี่ยวกับเด็กวัยรุ่น
- รู้หลักความแตกต่างระหว่างบุคคลและสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนและการปกครองได้อย่างเหมาะสม
- รู้หลักจิตวิทยาแห่งการเรียนรู้ สามารถนำมาใช้ในการสอน ทำให้นักเรียนเกิดความรู้และความเข้าใจตามวัตถุประสงค์
- รู้ขั้นตอนต่าง ๆ ในการเรียนการสอน
- รู้หลักการแนะแนวและนำไปใช้ได้โดยถูกต้องสำหรับเด็กในวัยมัธยมศึกษา

- รู้วิธียกย่องชมเชยและให้กำลังใจแก่นักเรียน สร้างความมั่นใจแก่นักเรียน
- รู้หลักการปกครอง และนำไปใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ฯลฯ

4. มีวิญญูณของความเป็นครู

มีความสนใจในด้านวิชาชีพครูโดยแท้จริง และพยายามพัฒนาปรับปรุงตนเอง อยู่เสมอ มีความเสียสละเพื่อวิชาชีพครู หุ่เมทก่าลิ่งและสติปัญญาเพื่องาน มีความตั้งใจจริง ในการปฏิบัติงาน และประพฤติเป็นแบบอย่างแก่ผู้ร่วมงานได้

5. มีจิตใจและคุณธรรมสูง

มีความยุติธรรมไม่ลำเอียง มีเมตตา กรุณาอันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานร่วมกับ นักเรียนวัยรุ่น มีความเข้าใจ ยกย่องและรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน และผู้ใต้บังคับบัญชา อย่างจริงใจ รวมทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

6. มีความกระตือรือร้นและความอดทน ไม่เบื่อง่ายต่องานที่รับผิดชอบ มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถเข้ากับหมู่คณะต่าง ๆ ได้

7. มีความเฉลียวฉลาด เซว่นปัญญาและปฏิภาณดี สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม บังเกิดผลดีแก่การสอน งานอบรมนักเรียนและงานพัฒนาโรงเรียน พัฒนานักเรียนเป็นอันมาก

8. เป็นผู้นำในการปฏิบัติ พุดง่าย ๆ ก็คือ ประพฤติเป็นตัวอย่างเพราะการประพฤติปฏิบัติ เด็กจะถือเอาครูเป็นแบบอย่างที่ดีของเขาอยู่เสมอ ครูจึงควรทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในด้านการแต่งกาย การใช้คำพูดที่สุภาพ การตรงต่อเวลาและความประณีตอื่น ๆ เป็นต้น

9. ให้ความสนใจแก่การประพฤติและกิจกรรมที่เด็กกระทำอยู่ ทั้งนี้จะได้ช่วยแนะนำ และสนับสนุนในทางที่ถูกที่ควร รวมทั้งส่งเสริมให้ความคิดการกระทำอันเป็นการส่งเสริมการทำงานอิสระเป็นรายบุคคลแก่นักเรียนด้วย

10. มีค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพครู และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทยไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ

11. รู้หลักธรรมและวิธีการสอนอย่างแตกฉาน สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนได้ตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งรู้จักการปกครองตนและปกครองผู้อื่น

นักเรียนมัธยมศึกษา

สำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา นั้น จัดว่าอยู่ในวัยรุ่น (Adolescence) คือ อยู่ในระหว่างอายุ 12-18 ปี ครูผู้สอนจึงควรมีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่น และจิตวิทยาทั่วไป อันจะช่วยให้เข้าใจพัฒนาการ ความต้องการและความสนใจของเด็กในวัยนี้ได้เป็นอย่างดี ทำให้

จัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามเป้าหมายทั่วไปตลอดจนเป็นแนวทางที่จะพัฒนานักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนของชาติ และพัฒนาการศึกษาของประเทศให้เจริญต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

คำว่าพัฒนาการนี้ (Development) หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพ อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตตามธรรมชาติ ประกอบกับการเรียนรู้ที่ได้รับ ส่วนการเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยอาศัยประสาทสัมผัสอันเป็นผลให้มีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมมากขึ้น เกี่ยวกับความเจริญงอกงาม (Growth) ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญาที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ส่วนอีกคำหนึ่ง ได้แก่ วุฒิภาวะ (Maturation) อันหมายถึง ความเปลี่ยนแปลงเป็นความเจริญงอกงามทางด้านร่างกายโดยเฉพาะ หมายถึง สิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรมด้วยโดยมีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวเสริม ทำให้เจริญเป็นขั้น ๆ ตามลำดับของธรรมชาติจนถึงขีดสูงสุดและแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เห็นได้ชัดเจน เช่น วุฒิภาวะของเด็กรับประทานอาหาร สามารถกลืนได้ เดินได้ วิ่งได้ พุดได้ ดังนี้ เป็นต้น ส่วนวุฒิภาวะของวัยรุ่นตอนต้นจะมีลักษณะแก่งก้าง เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เจ้าอารมณ์อันเนื่องมาจากความเจริญเติบโตในทุกส่วนอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาแก่ตนเองในหลายด้าน เกิดความวิตกกังวล เกิดความคับข้องใจ ดังที่ทฤษฎีพัฒนาของอีริกสัน (Erickson) ได้กล่าวว่า เด็กในวัยนี้กำลังอยู่ในวัยแสวงหาลักษณะประจำของตนเอง สำหรับวุฒิภาวะ (Maturation) นี้ จากหนังสือ Psychology of the Child ของ Robert I. Watson ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงที่จะช่วยให้เกิดวุฒิภาวะนั้นต้องพิจารณาส่วนประกอบ 3 ประการอันได้แก่

1. พฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทำงานได้กว้างขวางมากกว่าเดิม
2. พฤติกรรมที่มักไม่แสดงออก หรือสังเกตได้ อาจรู้ได้จากการสัมภาษณ์หรือการแสดงออกต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้า
3. พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปนั้นจะต้องก่อให้เกิดลักษณะนิสัยอันเนื่องมาจากความประพฤติดูอยู่เสมอ เช่น การรักษาความสะอาดของร่างกาย ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น

พัฒนาการของนักเรียนวัยมัธยมศึกษา

ในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจสภาพโดยทั่วไปของผู้เรียน ทราบคุณลักษณะของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม ตลอดจนทราบรายละเอียดของนักเรียนในวัยนี้เป็นอย่างดี เพื่อให้ได้ประโยชน์ในด้านการเรียน การสอน การสร้างระเบียบวินัยและการพัฒนานักเรียนให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข สำหรับ

ผู้เรียนในวัยมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น โดยทั่วไปจะมีอายุระหว่าง 12-18 ปี จัดว่าอยู่ในวัยรุ่น (Adolescence) ครูผู้สอนในระดับนี้จึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กวัยรุ่น เพื่อที่จะได้เข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ ความต้องการและความสนใจของเด็กมัธยมศึกษาได้เป็นอย่างดีทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพที่สมบูรณ์

ขั้นการพัฒนาการของมนุษย์

หากแบ่งคร่าว ๆ ระหว่างวัยต่าง ๆ จะแบ่งได้ 4 วัย คือ

1. วัยทารก (Infancy) แต่แรกเกิดถึง 1 ขวบ
2. วัยเด็ก (Childhood) อายุตั้งแต่ 1 ขวบ ถึง 12 ปี
3. วัยรุ่น (Adolescence) อายุตั้งแต่ 12 ปี ถึง 20 ปี
4. วัยผู้ใหญ่ (Adulthood) อายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป

วัยเด็ก (Childhood)

เปียเจต์ (Jean Piaget) เป็นชาวสวิส เป็นนักจิตวิทยาที่มีชื่อเกี่ยวกับการค้นคว้าวิจัยงานเรื่องการพัฒนาความคิดของมนุษย์ซึ่งใช้ระยะเวลาเกือบ 50 ปี เพื่อการนี้ เขาได้พบว่า

1. วัยเด็กเป็นวัยแห่งการใช้ประสาทสัมผัส (Sensory Stage) นับแต่แรกเกิดถึง 18 เดือน สามารถเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมใกล้ตัวและจากประสาทสัมผัสทั้ง 5
2. เป็นวัยแห่งการเรียนรู้ภาษาพูด (Representational Stage or Pre-concrete Operation Stage) อายุ 1/2 ปี ถึง 6, 7 ปี รับรู้ดีขึ้นแต่ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผลได้
3. เป็นวัยแห่งการคิดค้นด้วยรูปธรรม (Concrete Operational Stage) อายุ 7-12 ปี สามารถรับรู้เกี่ยวกับรูปธรรมได้ดี และเริ่มมีเหตุผลขึ้น
4. วัยแห่งการปฏิบัติการคิดค้นด้วยนามธรรม (Formal Operational Stage) อายุ 12 ปีขึ้นไป เริ่มรู้จักคิดหาเหตุผล และเรียนรู้เกี่ยวกับนามธรรมได้ดีขึ้น

วัยรุ่น (Adolescence)

เมื่อก้าวถึงวัยรุ่น (Adolescence) ซึ่งเป็นวัยของนักเรียนมัธยมศึกษา การศึกษาได้แบ่งออกโดยเฉพาะ ดังนี้

1. เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น (Puberty) หรือ วัยก่อนวัยรุ่น (Pre-Adolescence) หญิง อยู่ระหว่าง 11-13 ปี ส่วนชาย มีอายุอยู่ประมาณ 13-15 ปี
2. วัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) หญิง อายุระหว่าง 13-15 ปี ชาย อายุระหว่าง 15-17 ปี

3. วัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) หญิง อายุระหว่าง 15-18 ปี ชาย อายุระหว่าง 15-18 ปี

4. วัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) หญิง อายุระหว่าง 18-21 ปี ชาย อายุระหว่าง 19-21 ปี

สำหรับการพัฒนาการของเด็กวัยรุ่น ซึ่งจัดว่าอยู่ในวัยกำลังเรียนในระดับมัธยมศึกษา นั้น มีการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาดังนี้

วัยมัธยมศึกษาตอนต้น (อายุระหว่าง 12-14 ปี)

วัยนี้บางที่เรียกว่า วัยเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น หรือ วัยก่อนวัยรุ่น (Puberty) เป็นวัยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 1 - ม. 3) พัฒนาการทางกายของเด็กวัยนี้จะมีลักษณะดังนี้

ก) ลักษณะแก้งก้าง ขาดความว่องไว ทำอะไรดูไม่ค่อยเรียบร้อยเพราะร่างกายเจริญเติบโตเร็วมาก มักมีสิวขึ้นที่หน้า เด็กจะกังวลใจมากทำให้รู้สึกไม่สบายใจ เด็กจะเริ่มพิถีพิถันในการแต่งตัวมากยิ่งขึ้น ครูควรชี้แจงให้เด็กได้เข้าใจในสภาพความเป็นจริงของตน

ข) หน้าหน้าจะเพิ่มขึ้นรวมทั้งความสูงก็จะมีมากขึ้น ทำให้รู้สึกผิดตาอย่างรวดเร็ว แขนยาวออก มือใหญ่ขึ้น เด็กจะมีปัญหาในการปรับตัว ครูควรสนับสนุนให้เด็กได้ทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่น่าสนใจเพื่อให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจ

ค) ลักษณะที่ปรากฏ เพื่อบอกเพศชายหรือหญิงจะเด่นชัดขึ้นในวัยนี้ สำหรับผู้ใหญ่เริ่มจะสะโพกผาย ไชมันที่หน้าอกเพิ่มขึ้น มีขนตามหน้าแข้ง เป็นต้น สำหรับชายก็จะมีขนขึ้นตามแขนหรือหน้าแข้ง กล้ามเนื้อใหญ่และกว้างขึ้น ทั้งเริ่มมีหนวดเคราดังนี้ เป็นต้น ครูควรเริ่มสอนเพศศึกษาให้แก่เด็กในทางที่ถูกต้องเพื่อการปรับตัวของนักเรียนในระยนี้ รวมทั้งให้ความรู้ทางด้านอนามัยส่วนบุคคลเพิ่มเติมด้วย และควรแนะนำในเรื่องการรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์และการพักผ่อนอย่างเพียงพอ เพื่อให้เด็กได้เจริญอย่างเต็มที่สมประกอบด้วย

ส่วนการพัฒนาการทางอารมณ์ เด็กวัยนี้จะเป็นวัยมีอารมณ์รุนแรงเจ้าอารมณ์ ทั้งนี้เพราะความเครียดทางจิตใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและความเหนื่อยจากการใช้กำลังมากขึ้น รวมทั้งเกิดความคับข้องใจ ความวิตกกังวลเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของตน อารมณ์จึงไม่แน่นอน เด็กกำลังหาลักษณะประจำ (Identity) และบทบาทของตน ซึ่งเป็นไปตามกฎการพัฒนาตามทฤษฎีของอีริคสัน (Erickson) การแสวงหาลักษณะประจำของตนของเด็กวัยมัธยมศึกษาตอนต้นนี้จะทำให้เด็กเกิดความสับสนมาก ทำให้ทำอะไรก็มักถ่วงวายสับสน ครูและผู้ปกครองควรเอาใจใส่ และมีความสม่ำเสมอในการปกครอง และการปฏิบัติต่อเด็กให้เขาเป็นผู้มีความรับผิดชอบคนหนึ่ง และยอมรับนับถือเขาด้วยและให้ความสนับสนุนเพื่อช่วยให้เขาเกิด

ความมั่นใจขึ้น รวมทั้งคอยระวังไม่ให้เขาข่มขู่เพื่อนร่วมชั้นด้วยเนื่องจากความหลงผิดที่ยึดถือตนเองเป็นใหญ่ และชอบข่มขู่เพื่อนร่วมชั้นให้กลัวตามตน ในการอภิปรายในชั้นเรียน ครูจึงควรเน้นให้ทุกคนเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นและปฏิบัติตามกฎและวินัยของห้องเรียนโดยเคร่งครัด

การพัฒนาทางสังคม เด็กสนใจการเล่นรวมกันเป็นกลุ่มในเพศเดียวกันจะปฏิบัติตามกลุ่มของเพื่อนมากกว่าปฏิบัติตามพ่อแม่ หรือ ผู้ปกครอง จึงมักขัดแย้งกับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองอยู่เสมอ ความที่เด็กขาดความมั่นใจ จึงทำให้พยายามทำอะไรคล้ายกับกลุ่มของตนเพื่อให้กลุ่มยอมรับ และมักทำตามอย่างกลุ่มเสมอ เช่น การแต่งกาย กริยาท่าทาง การพูดจา รวมทั้งพฤติกรรมต่าง ๆ ครูจึงควรช่วยเหลือเด็กให้เป็นตัวของตัวเอง โดยการให้กำลังใจอยู่ตลอดเวลา และเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลอยู่เสมอ

เด็กในวัยนี้จะเชื่อเพื่อนและไว้วางใจเพื่อนมาก แม้การเล่นก็มักจะเล่นเป็นหมู่พวกเด็กชายมักชอบเล่นผาดโผน ชอบเล่นออกกำลังกาย ชอบแข่งขัน เด็กหญิงเล่นตัดเย็บเสื้อผ้า การครัว และชอบสะสมสิ่งต่าง ๆ ในด้านการพัฒนาการทางสังคมนี้เด็กหญิงจะเจริญรวดเร็วกว่าเด็กชาย

พัฒนาการทางสติปัญญา เด็กวัยมัธยมศึกษาตอนต้นจะมีจินตนาการมากขึ้น มีเหตุผลและรู้จักควบคุมตนเองมากขึ้น มีความอดทนในการคบเพื่อนมากขึ้น รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาในบางครั้งและพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพการใหม่อยู่เสมอ สามารถเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมบ้าง รู้จักการเปรียบเทียบและเฉลี่ยฉลาดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีสิ่งที่เป็นนามธรรมบางอย่างที่ยากแก่การเข้าใจสำหรับเด็กในวัยนี้ ครูจึงควรอดทนต่อการให้คำแนะนำช่วยเหลือเด็กวัยมัธยมศึกษาตอนต้นนี้อยู่ในระยะก่อนวัยหนุ่มสาว สรุปได้ว่า ความรู้สึกต้องการอิสระและความมั่นใจในตัวเอง เด็กจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว รับประทานอาหารจุ ลักษณะทางเพศปรากฏชัด เด็กชายสนใจอยากมีร่างกายแข็งแรง เด็กหญิงสนใจการแต่งตัวและเครื่องแต่งกายให้สวยงาม ครูและผู้ปกครองจึงควรเอาใจใส่และเสริมสร้างลักษณะอันดีงามแก่เด็ก

วัยมัธยมศึกษาตอนปลาย (อายุระหว่าง 15-18 ปี)

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) จะอยู่ในช่วงของเด็กวัยรุ่น (Adolescence) เพราะอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 15-18 ปี เด็กในวัยนี้พัฒนาการทางกาย ดังนี้

ร่างกายจะเจริญเติบโตเต็มที่ ต่อมต่าง ๆ เจริญเต็มที่ ร่างกายได้ส่วนลัด น้ำหนักและส่วนสูงจะมากที่สุด ผิวพรรณผ่องใสในช่วงตอนปลายวัยเด็กชายจะโตทันเด็กหญิง สุขภาพโดยทั่วไปสมบูรณ์เต็มที่

พัฒนาการทางอารมณ์ มักมีอารมณ์เพื่อฝันเกี่ยวกับอนาคตและต้องการความอิสระมากจะแสดงออกในทางแข็งกร้าวเมื่อถูกจำกัดเสรีภาพ และมักมีปัญหาเมื่อขัดแย้งกับบิดามารดา อยู่เสมอมีลักษณะของการเปลี่ยนจากวัยรุ่มมาเป็นผู้ใหญ่ เด็กกำลังสับสนและพยายามพ้นจากการปกครองของบิดามารดา เกิดช่องว่างระหว่างวัย ครูจึงควรพยายามเข้าใจพฤติกรรมของเด็ก ให้เห็นอกเห็นใจและให้คำปรึกษาที่ดีอยู่เสมอ เด็กวัยนี้เริ่มเปลี่ยนความรู้สึกจากความต้องการให้พ่อแม่มาดูแลเป็นความต้องการที่จะดูแลผู้อื่นบ้าง ดังนั้น จึงมีการแสดงความสามารถต่าง ๆ ให้เห็นว่าตนมีความสามารถทำอะไร ๆ ได้อย่างผู้ใหญ่ มีการปรับตัวดีขึ้น อารมณ์เย็นขึ้น มีความสุขุมรอบคอบมากขึ้นและกล้าเผชิญกับความจริง

พัฒนาการทางสังคม เด็กจะพอใจอยู่ในกลุ่มเพศเดียวกัน มีลักษณะชอบทำตามกลุ่มมีความขัดแย้งกับผู้ใหญ่มากขึ้น มีความชอบหรือคลั่งไคล้อะไรเหมือนกันและมากขึ้นไป เช่น การแต่งตัวแปลก ๆ เป็นต้น เด็กเริ่มสนใจเพศตรงข้าม มีความคิดเรื่องการนัดและการแต่งงาน เมื่อวัยรุ่มรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกันจะค่อย ๆ รู้จักกัน พุดคุยกัน เริ่มนัดหมายและโยนไปสู่การแต่งงานกัน ในขั้นสุดท้าย เด็กผู้หญิงจะมีความก้าวหน้าในสังคมมากกว่าเด็กผู้ชายในวัยเดียวกัน

พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กในวัยนี้ จะเจริญถึงขั้นสูงสุดเมื่ออายุ 16 ปี หลังจากนั้นจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว เปียเจต์ และ บรูเนอร์ (Piaget and Bruner) กล่าวว่า ปัญญาของเด็กจะไม่เปลี่ยนแปลงเลยในวัยนี้ (หลังอายุ 15 ปี) อายุมากก็ยังสามารถแก้ไขปัญหามาก ๆ ได้ละเอียด และคิดเป็นนามธรรมได้กว้างขวางขึ้น เด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการทางสมองเกือบเท่าผู้ใหญ่ มีความจำดีแต่ไม่ชอบจำและต้องการค้นหาเหตุผล หรือให้ความคิดเห็นมากกว่า มีความคิดและความสนใจในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เริ่มมีปรัชญาชีวิต และเสาะแสวงหาแนวทางชีวิตสำหรับตนเองมักสนใจเกี่ยวกับศีลธรรมจรรยาและด้านการเมือง แต่ยังไม่สับสนและไม่อาจตัดสินใจได้เนื่องจากขาดประสบการณ์ ครูจึงควรเปิดโอกาสให้เด็กบ้าง เพื่อเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่แสวงหาลักษณะประจำตัว และบทบาทที่แท้จริงของตนทั้งที่บ้าน และทางโรงเรียน แต่ถ้าหาไม่ได้ เด็กอาจจะสับสนและปรับตัวไม่ได้ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเพศและอาชีพ ครูและผู้ปกครองจึงควรดูแลให้การแนะนำการช่วยเหลืออย่างเหมาะสมสม่ำเสมอ

ความต้องการของเด็กวัยมัธยมศึกษา

เด็กในวัยนี้ต้องการ

- ความรัก ความเอาใจใส่ และข้อเสนอแนะอย่างมีเหตุผล
- ความเป็นอิสระ และสามารถทำอะไรได้ตามใจปรารถนา

- ความมั่นคงและปลอดภัย ความอบอุ่นที่จะมีผู้ดูแล ค้ำครองเพื่อความมั่นใจของตนเอง
- ความต้องการอยู่ร่วมกับเพื่อนของตนเป็นสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ
- ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเมื่อร่างกายเหน็ดเหนื่อยก็ต้องการพักผ่อนอย่างเต็มที่เสมอ
- ต้องการความยอมรับนับถือจากสังคมและจากเพื่อนฝูง
- ต้องการที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ซึ่งเป็นความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์โดยทั่วไป
- ต้องการความสำเร็จ ทำอะไรให้สำเร็จและได้ดั่งหวังอยู่เสมอ
- ต้องการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลและแสดงออกมาโดยชัดเจน
- ต้องการพัฒนาและรักษาไว้ซึ่งสุขภาพและพละนาถัยอันสมบูรณ์
- ต้องการความสงบสุข ความเข้าใจภายในครอบครัว และระหว่างสมาชิกทุกคนภายในครอบครัว
- ต้องการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ แบ่งเวลาเป็น ให้เกิดความพอดีต่อตนเองและสังคม
- ต้องการพัฒนา รู้จักนับถือผู้อื่น สร้างความรู้สึกในค่านิยม ด้านจริยธรรมและหลักการแห่งจริยธรรม
- ต้องการความเข้าใจในทางวิทยาศาสตร์ ข้อเท็จจริงและเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติทั้งหมด
- มีความซาบซึ้งในศิลปะและความงามแห่งวรรณคดี ดนตรีและธรรมชาติ
- ต้องการซื้อ การใช้สินค้าและบริการอย่างชาญฉลาด เข้าใจถึงคุณค่าที่ผู้บริโภคควรได้รับ
- ต้องการสิทธิและหน้าที่ อันตนควรได้รับในระบบอบสังคมประชาธิปไตย